

# DAVAMLİ ƏKİNCİLİK GÖSTƏRİCİLƏRİNİN MÜƏYYƏN OLUNMASI

**Faiq Xudayev, Təmraz Təmrazov, Zahidə Abdullayeva**

*Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutu,  
ttamraz.tamrazov@gmail.com*

Ərzaq təhlükəsizliyi və ətraf mühit üçün ən mühüm təhlükə adambaşına düşən təbii ehtiyatların azalması, eləcə də resursların tükənməsi və torpaqların degradasiyasıdır. Bildiyimiz kimi, mövcud intensiv texnologiyalar köhnəmə əlamətlərini göstərir. Bioloji müxtəlifliyin itirilməsi, qrunut sularının çatışmazlığı, mədən sularının çıxarılması, yeraltı suların çirklənməsi və atmosferdəki CO<sub>2</sub> səviyyələrinin yüksəlməsi davamlılıq üçün ciddi risklərdir. Davamlı istehsalat təcrübələrində müxtəlif metodologiyalardan istifadə olunur. Xüsusi strategiyalar əsasında kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsi üçün davamlı əkinçilik göstəricilərinin spesifikasiyi nəzərə alınmalıdır.

Monokulturalardan asılılığın azalması aqrar sahənin inkişafına daha yaxşı dayanıqlılıq verə bilər. Kənd təsərrüfatının daha məhsuldar və dayanıqlı olması, resursların, o cümlədən su, torpaq və qida maddələrinin idarə edilməsi əsaslı şəkildə yeni yanaşmalar tələb edir. İzotopik üsullar kənd təsərrüfatı təcrübələrini təkmilləşdirmək üçün aqroekosistemlər arasında karbon, su və qida maddələrinin dövriyyəsinə və dinamikasını izləyir və kəmiyyətini müəyyənləşdirir.

Fermerlərin iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşa və təsirlərini azalda bilən, qida istehsalını artıran ağıllı əkinçilik təcrübələrinin inkişaf etdirilməsində yardıma ehtiyacları var. Kənd təsərrüfatının məhsuldarlıq və davamlılığının yüksəldilməsi torpaq, su və genetik ehtiyatlar kimi təbii resursların daha yaxşı idarə olunmasını tələb edir. Torpaq eroziyasının azaldılması, torpaqda suyun daha yaxşı saxlanması, məhsullar üçün qida maddələrinin mövcudluğu; torpaqlarda üzvi maddələrin yığılması; daha yüksək məhsuldarlıq müxtəlif müsbət nəticələr verə bilən kənd təsərrüfatı təcrübələridir.

Kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsuldarlığının artırılmasında və torpaq münbitliyinin qorunub saxlanmasında əkin dövriyyəsində bitkilərin düzgün növbələşməsinin mühüm əhəmiyyəti vardır. Müxtəlif növbəli əkin sxemləri mövcuddur. Bunları fərqləndirən əlamət cərgəarası becərilən bitkilərin, paxlalı bitkilərin, sidental bitkilərin dövriyyəyə daxil olmasıdır.

Kənd təsərrüfatında dayanıqlığın artırılması üçün göstəricilərin qurulması metodologiyası aşağıdakı kimi olmalıdır:

- ✓ Davamlılıq göstəricisi: Davamlı kənd təsərrüfatının ümumi həcmi.
- ✓ Davamlılıq aspekti: iqtisadi, ekoloji, sosial.
- ✓ Davamlılıq üçün material və metodikalar: Tədqiqat çərçivəsində spesifik sahələr (məsələn, torpaq münbitliyi, biomüxtəliflik, yüksək məşğulluq və s.)
- ✓ Davamlılıq üçün subindikatorlar: Verilmiş mövzu ilə bağlı təsərrüfat fəaliyyətini qiymətləndirmək üçün istifadə olunan göstəricilər.
- ✓ Davamlılıq meyarları: Təsərrüfatı təsnifat baxımından hər bir alt göstəricinin fəaliyyətinin qiymətləndirildiyi kritik hədd dəyərlərinin sabitlik səviyyəsi.

Bu addımlar xətti şəkildə təqdim edilsə də, praktikada geniş müzakirə və araşdırmalar nəticəsində müəyyən dərəcədə təkrarlanma ilə müşahidə olunur.

Davamlı əkinçilik və ya bitki diversifikasiyası kənd təsərrüfatında, xüsusən də iqlim dəyişikliyi şəraitində qeyri-müəyyənliyi azaltmaq üçün ən ekoloji cəhətdən mümkün, qənaətcil və əqlabətan yanaşmalardan biri kimi tanınır. Bitki diversifikasiyası, torpağın degradasiyası, torpağın şoranlığı, həşərat-zərərvericilər və xəstəliklərin yayılması, ətraf mühitin çirklənməsi, təsərrüfat mənfəətinin azalması, qida maddələrinin balanssızlığı, iqlim dəyişikliyi və s. kimi ikinci nəsillərin problemini minimuma endirməyə kömək edir. Bitki diversifikasiyası coğrafi və müvəqqəti bio-

müxtəlifliyi artırmaqla təsərrüfat dayanıqlığını və ya aqroekosistemin pozulduqdan sonra əvvəlki məhsuldar vəziyyətinə qayıtmaq qabiliyyətini artırır.

İxtisaslaşmış əkinçilikdən fərqli olaraq bitki diversifikasiyası məhsuldarlığı, dayanıqlığı və ekoloji sistemlərin təchizatını yaxşılaşdırmaq məqsədi ilə növbəli əkinçilik, çoxillik əkin və ya aralıq əkin yolu ilə məhsul müxtəlifliyini təşviq etmək cəhdi kimi müəyyən edilə bilər. Bu, daha dayanıqlı istehsal sistemlərinə, kiçik məhsullar üçün dəyər zəncirlərinə və sosial-iqtisadi faydalara doğru bir addım ola bilər. Genişləndirilmiş kənd təsərrüfatı müxtəlifliyi, daha yaxşı müxtəlif növbəli əkinlər, qarışıq əkinlər, ümumiyyətlə dənli bitkilərin üstünlük təşkil etdiyi sistemlərdə dənli paxlalı bitkilərin becərilməsi, çoxillik əkmələr, regional olaraq uyğunlaşdırılmış (ixtisaslaşdırılmış) sortlar və ya sort nümunələri: bütün bunlar kənd təsərrüfatının diversifikasiyası strategiyalarına misaldır.